

УДК 338.46:330.123.6:378

Бараник З.П., д.е.н., професор, заступник
завідувача кафедри статистики,
Кикош Ю.В., аспірант кафедри статистики
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Baranik Z.P.
*Doctor of Economics, professor, Deputy
Head of the Department of Statistics,
SHEI «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»*
Kykosh Y.V.
*Postgraduate of the Department of Statistics
SHEI «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»*

FACTORS IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE EDUCATION MARKET

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто та проаналізовано основні фактори формування і розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Охарактеризовано механізм впливу факторів на освітній ринок. Визначено основні форми впливу на ринок освітніх послуг. Обґрунтовано необхідність вивчення факторів формування ринку освітніх послуг.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ринок освітніх послуг; освітня послуга; формування; фактори впливу.

ABSTRACT. The article describes and analyzes the main factors of the formation and development of the educational market in Ukraine. Characterizes mechanism of influencing factors on the educational market. It stresses the main forms of influence on the education market. The article outlines the necessity of studying the factors of the education market.

KEY WORDS: educational market; educational services; formation; impact factors.

Постановка проблеми. Розвиток людського капіталу — першочергова потреба будь-якої країни в сучасних реаліях глобальної економіки. Потужна та ефективна система освіти стає питанням номер один для вирішення. Для сталого розвитку країни необхідна адаптивна система освіти, що могла б швидко реагува-

ти на зміни в економіці, вчасно відповідати на потреби ринку праці, відтворювати спеціалістів, що б сприяли економічному зростанню країни. Ринок освітніх послуг України в останні роки стає на шлях європизації, але цей процес має на своєму шляху дуже багато проблем. Задля вдалого та ефективного процесу реформування та розвитку ринку освітніх послуг в Україні потрібно визначити фактори, що впливають на його формування та розвиток.

Аналіз останніх джерел. Проблемі формування ринку освітніх послуг і факторам, що впливають на нього присвятили багато праць учених: О. Грішнова, Р. Джапарова, О. Карлюк, Л. Колешня, У. Кравченко, В. Куценко, Е. Лібанова, Н. Лук'яненко, А. Панкрухін, В. Савченко, М. Ушакова, Г. Черніченко, Л. Шаульська та інші.

Постановка завдання. Розглянути ринок освітніх послуг з позиції статистичного підходу. Визначити основні фактори формування ринку та механізм їх взаємодії (перший етап дослідження ринку освітніх послуг).

Виклад основного матеріалу. Активний розвиток і домінування сфери послуг над виробництвом у країнах Європи та Заходу демонструє необхідність та актуальність розвитку цієї сфери економіки в Україні. Саме тому, беручи до уваги досвід західних країн, і враховуючи специфіку та ментальність вітчизняної економіки країні слід приділяти значну увагу сфері послуг та підіймати її на новий рівень.

Такі галузі сфери послуг, як галузі культури, виховання, освіти та науки потребують особливої уваги, адже вони якнайбільше впливають на формування робочої та споживчої сили людини, умов розвитку її особистості.

У контексті загальних закономірностей розвитку економіки України функціонує і ринок освітніх послуг, що володіє рядом специфічних особливостей функціонування. Ефективне функціонування ринку освітніх послуг України залежить від ряду зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів відносять економічні, соціально-демографічні, політичні, науково-технічні та природо-географічні фактори. Серед внутрішніх факторів слід виокремити кон'юнктуру та інфраструктуру ринку, рівень цін на освітні послуги та продукти інтелектуальної праці тощо.

Функціонування ринку освітніх послуг неможливе без двох його основних складових — попиту і пропозиції на ринку. Попит

на ринку освітніх послуг перш за все представлений зацікавленістю в отриманні освітніх послуг населення країни. Фактори формування попиту на освітні послуги можна описати такою функціональною залежністю:

$$D = f(P1, P2, P3 \dots I, T, W, H, J, N, G, L), \quad (1)$$

де D — рівень попиту на освітні послуги;

$P1, P2, P3$ — ціни на різні види освітніх послуг;

I — доходи населення;

T — потреби та уподобання споживачів;

W — очікування подальшого підвищення цін;

H — галузева структура підприємницького середовища;

J — потреби ринку праці;

N — демографічна ситуація;

G — рівень державних видатків на освіту;

L — рівень інвестицій в освітню галузь [1].

В основі ефективного функціонування ринкових відносин у сфері освітніх послуг лежать об'єктивні та суб'єктивні фактори. До основних об'єктивних факторів слід віднести світові тенденції економічного та соціального розвитку, різні соціальні процеси, що впливають на функціонування економіки країни, або безпосередньо на систему освіти країни. Як приклад фактору суб'єктивного характеру можна навести зміну державної політики у сфері освіти тощо.

Розглядаючи чинники формування ринку освітніх послуг, О. Карпюк класифікує їх у такий спосіб: 1) за рівнем впливу людини (суб'єктивні чинники: демографічний, політико-правовий, соціально-психологічний, інфраструктура та кон'юнктура ринку, політико-правові, соціально-економічні; об'єктивні чинники: природно-географічний; регіонального розвитку, розвиток ринкових відносин і підприємництва, інновації, науково-технічний прогрес, інтернаціоналізація та глобалізація освіти); 2) за рівнем впливу на ринок освітніх послуг (зовнішні чинники: інтернаціоналізація освіти, глобалізація в контексті економіки, технологій і соціокультурного середовища, науково-технічний прогрес; внутрішні чинники: соціально-економічний розвиток країни, розвиток інновацій, ринкових відносин, регіональний розвиток, демографічний, інфраструктура, політичні, природно-географічний); 3) за характером впливу (позитивні; негативні); 4) за функціональною

ознакою (соціально-економічний, політико-правовий, соціально-психологічний чинники; глобалізація та інтернаціоналізація, демографічний чинник і регіональний розвиток; інновації; розвиток ринкових відносин) [2].

Доходи населення є одним з основних соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток освіти. Розглядаючи сучасні тенденції функціонування ринку освітніх послуг дедалі помітнішою є особливість розшарування населення за ознакою фінансової доступності до отримання освіти, частка сімей, що можуть дозволити собі навчання дитини у вищій навчальній установі за останні роки має тенденцію до спаду, а відсоток претендентів на бюджетні місця у вишах помітно зростає. Так, за даними Державної служби статистики України доходи населення у 2013 році зросли на 5,3 % у порівнянні із минулим роком, і наявний дохід становив 26167,2 грн, або 2180,6 грн на місяць.

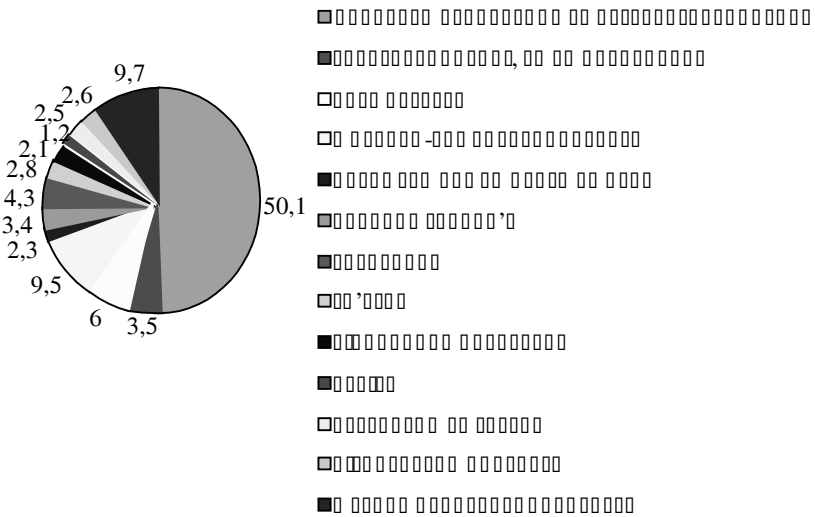


Рис. 1. Структура сукупних середньомісячних витрат населення України у 2013 р.

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України

Структура доходів у 2013 році продемонструвала, що 41 % припав на доходи від заробітної плати, а 38 % — на соціальні до-

помоги та трансферти, при чому найбільший відсоток нарахованих соціальних допомог був виплачений у Чернівецькій, Закарпатській, Тернопільській областях (більше 45 %). Проте, як демонструє структура витрат домогосподарств, витрати на освіту у 2013 році знаходяться на останньому місці, та складають усього 1,2 %.

Ще одним значним соціально економічним фактором, що впливає на ринок освітніх послуг є престижність професії у суспільстві. Зазначимо, в сучасних реаліях функціонування ринку абітурієнт, вступаючи до вищого навчального закладу орієнтується не на фактичні потреби ринку праці, а на престижність і високий рівень заробітної плати. Як наслідок, ринок перенасичений такими професіями, як економіст, юрист, працівниками страхових компаній, і відчуває гостру нестачу в інших. Такий дисбаланс на ринку з роками загострюється.

Наступним соціально-економічним фактором, що відіграє значну роль у функціонуванні ринку освітніх послуг є демографічна ситуація в країні. Чисельність населення, середній розмір сім'ї, темпи зростання (зменшення) населення впливають на попит на освітні послуги в країні. Закономірності у демографічній ситуації (старіння нації, зменшення населення у віці 15—24 років) прямопропорційно впливають на зменшення попиту на освітні послуги в країні. Свідченням врахування демографічного фактору є нормативно-правові акти, які були прийняті урядом України та Міністерством освіти і науки із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти.

Головним економічним фактором, що впливає на ринок освітніх послуг є система фінансування ринку освітніх послуг України. Загалом, існує два фонди фінансування системи освіти в Україні. Це державний бюджет і спеціальний фонд. Розподіл коштів здійснюється згідно Закону України «Про вищу освіту» та «Про освіту». Без належної фінансової підтримки будь-які зміни в системі освіти стають неможливими, а головним джерелом фінансування освітньої галузі залишається бюджет країни. Як демонструє табл. 1, видатки на освіту мають тенденцію до збільшення до 2012 року, хоча в порівнянні з високорозвиненими країнами цей показник досі залишається дуже низьким.

Таблиця 1

СТРУКТУРА ВИТРАТ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ ЗА 2004–2013 рр.

Показники	Досліджуваний період									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП, млрд грн	354,1	424,7	544,2	679,5	950,5	1062,0	1082,6	1302,0	1408,9	1454,9
Загальні витрати на освіту, млрд грн	21,5	26,8	33,1	39,0	57,5	64,2	79,8	86,2	101,6	75,9
У т.ч. на вищу освіту, млрд грн.	5,4	7,9	8,5	11,3	18,5	20,9	24,9	26,6	29,3	21,6
Коефіцієнт зростання загальних витрат на освіту	—	1,24	1,32	1,18	1,56	1,08	1,24	1,08	1,17	-0,25
Коефіцієнт зростання загальних витрат на вищу освіту	—	1,46	1,07	1,33	1,65	1,13	1,19	1,06	1,10	-0,26

Джерело: Державна служба статистики України та власні розрахунки

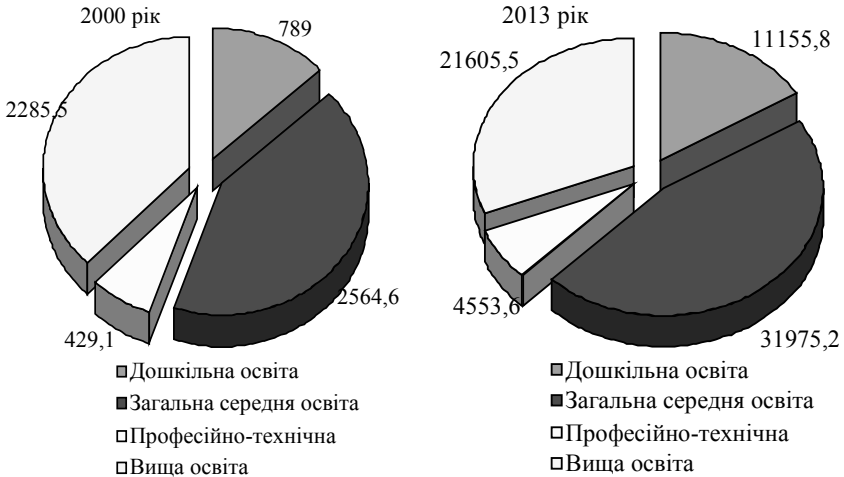


Рис. 2. Структура видатків на освіту в Україні в 2000 та 2013 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України

Як видно з рис. 2, у структурі фінансування освіти за останні роки відчутних змін не відбулося, фінансування збільшилося майже пропорційно по всім сферам. У період 2000–2013 рр. відсоток дошкільної освіти у структурі фінансування освітніх установ зріс із 11,1 % до 14,6 %, значно зросла частка загальної середньої освіти — майже на 6 %, професійно-технічна освіта у структурі фінансування залишилася майже незмінною, її частка зменшилася на 0,1 %, а відсоток фінансування закладів вищої освіти у період з 2000 по 2013 рр. у структурі видатків на освіту зменшився із 32,3 % до 28,4 %.

Наступним важливим економічним фактором розвитку ринку освітніх послуг є інвестиції в освітню сферу. У табл. 2 наведено дані динаміки капітальних інвестицій у цю галузь економіки та розраховані коефіцієнти їхнього зростання.

Таблиця 2

**ДИНАМІКА КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
В ОСВІТУ УКРАЇНИ ЗА 2010–2013 рр.**

Показники	2010	2011	2012	2013
Кількість інвестицій в освіту, млн грн	1935,1	2223,9	1502,7	1053,9
Коефіцієнт зростання (ланцюговий)	—	1,14	–0,32	–0,29

Джерело: Державна служба статистики України та власні розрахунки

Як свідчать дані табл. 2, протягом аналізованого періоду з 2010 по 2013 рр. спостерігалось зростання показника обсягу інвестицій в освіту в абсолютному вимірі до 2011 року, а період 2012–2013 рр. відзначився загальним спадом інвестиційної активності в Україні.

Великий вплив на розвиток ринку освітніх послуг має політика уряду щодо просування цієї галузі економіки. Основні положення щодо розвитку ринку освітніх послуг України викладено в Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013, що покликана на удосконалення нормативно-правової бази, підвищення якості освіти, запровадження сучасних методів надання освітніх послуг, модернізації та комп'ютеризації освітньої галузі і т. д.

Висновки. Кожна країна в сучасних економічних реаліях належить до світового економічного простору. Розвиток ринку освітніх послуг, з одного боку, відбувається під впливом глобалізації, адже він інтегрується до світового освітнього простору, а з іншого, відбувається під тиском особливостей кожної окремої країни. Усі ці фактори, що позитивно, або негативно впливають на ринок освітніх послуг є домінуючою силою у формуванні ринку і потребують обов'язкового вивчення та оцінки ступеня їх впливу. За сучасних умов ринок освітніх послуг розвивається під впливом таких негативних факторів:

- 1) економічних: неефективна модель фінансування освіти, дуже низький рівень фінансування даної галузі, несприятлива система оподаткування, високий рівень корупції тощо;
- 2) політичних: політична нестабільність у країні, що зменшує потоки інвестицій, відсутність кадрової стратегії у сфері освіти, відсутність державної політики зайнятості населення;
- 3) соціальних: високий рівень безробіття серед населення, низький рівень доходів населення, недовіра до якості освіти, особливо у вищих навчальних закладах.

Під час розробки освітнього законодавства, стратегії розвитку ринку освітніх послуг в Україні особлива увага приділялася політичному та соціальному факторам, ігноруючи економічний чинник, що призвело до негативної практики впровадження та невиконання планів і заходів удосконалення освітньої галузі. Усе це ще раз підкреслює необхідність детального вивчення зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку ринку освітніх послуг і характеру їх впливу, особливо під час формування державної політики у сфері освітніх послуг.

Література

1. *Антохов А.А.* Ринок освітніх послуг у світлі класичного та новітніх підходів до дослідження / Антохов А.А. // Регіональна економіка. — 2009. — №1. — С. 251–259.
2. *Карпюк О. А.* Фактори формування та розвитку ринку освітніх послуг / О. А. Карпюк // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання Житомирського державного університету ім. І. Франка [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koarop.pdf.
3. *Семенюк С.* Аналіз факторів, які впливають на кон'юктуру ринку освітніх послуг // Наука молода. — № 7 — 2007 — С. 144–149.

4. Уклова А.А. Диспропорції розвитку ринку освітніх послуг в Україні: причини та наслідки / А.А. Уклова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2010. — № 891. — С. 155–159.
5. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюллетень. — К.: Держкомстат України, 2013. — 75 с.
6. Законодавство в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року / Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. — К. — 165 с. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Парламентські слухання «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання» / За заг. ред. Є. В. Краснякова. — К.: Парламентське вид-во, 2010. — 168 с.
9. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2006. — 326 с.

Reference

1. *Antohov A.A.* Market of educational services in the light of classical and modern approaches to the study / AA Antohov // *Regional Economics*. — 2009. — № 1. — S. 251–259. [in Ukrainian]
2. *Karpyuk O.A.* Factors of formation and development of the education market / OA Karpyuk // *Economy. Office. Innovation. Electronic scientific specialized edition in Zhytomyr State University named Franko* [electronic resource] — Access mode: [http // www. nbu.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koarop.pdf](http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09koarop.pdf), [in Ukrainian]
3. *Semeniuk C.* Analysis of the factors affecting the market opportunities of educational services // *Young science*. — № 7 — 2007 — S. 144–149. [in Ukrainian]
4. *Uklova A.A.* The imbalance of the education market in Ukraine: causes and consequences / AA Uklova // *Bulletin of Kharkiv National University VN Nomination*. — 2010. — № 891. — S. 155–159. [in Ukrainian]
5. *Business service industries*. Statistical Bulletin. — K.: State Statistics Committee of Ukraine, 2013. — 75 s. [in Ukrainian]
6. *Legislation in Ukraine* [electronic resource]. — Mode of access: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/?](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/) [in Ukrainian]
7. *Key indicators of higher education in Ukraine at the beginning of the school year 2013/14* / Statistical bulletin [electronic resource] // State Statistics Committee of Ukraine. — Kyiv. — 165 p. — Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, [in Ukrainian]

8. Parliamentary hearings «Introducing 12-year secondary education in Ukraine: problems and possible solutions» / under total. eds. EV Krasnyakova. — K. : Parliamentary publishing house, 2010. — 168 p. [in Ukrainian]

9. Modern economic education: Ukraine and the Bologna Process / Ed .. V.D. Bazilevich. — K.: Knowledge, 2006. — 326 s. [in Ukrainian]

Статтю подано до редакції 13.10.14 р.

УДК 311.17:33.05:338.24(477)

Трубнік Т.Є., к.е.н.,
ст. викладач кафедри статистики,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ НА ЯКІСТЬ ГАЛУЗЕВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Trubnik T., PhD in Economics, senior lecturer,
SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

IMPACT `S STATISTICAL ANALYSIS OF THE STRUCTURAL SHIFTS ON THE QUALITY OF SECTORAL UKRAINIAN ECONOMY`S TRANSFORMATION

АНОТАЦІЯ: У статті розкрито зміст таких категорій, як структура, структурні зрушення, результативність структурних змін, структурний ефект. Обґрунтовано мету статистичного вивчення галузевих структурних зрушень. Апробовано метод прямого перерахунку для оцінювання впливу галузевих структурних зрушень на результати функціонування економіки України. Виявлено прогресивний або деструктивний вплив змін у структурі національної економіки за видами економічної діяльності (за стандартами Державного Класифікатора 009:2005 і 009:2010) на обсяги випуску та ВДВ. Автор дійшов висновку, що інтенсивність і напрям перетворень у галузевому розподілі протягом 2005–2012 рр. не мали прогресивної спрямованості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: структура, галузеві структурні зрушення, структурний ефект, метод прямого перерахунку.

ANNOTATION: The article reveals the content of such categories as the structure, structural changes, effectiveness of structural change, structural effect. Proved a purpose of a statistical study of branches structural changes. Aprorated method for direct conversion to assess the impact of branches structural changes on the results functioning of the Ukrainian economy.